

Nr 342.

Av herr **Hallén m. fl.**, *angående organisering av strävandena för kroppskultur och stegrad hygien.*

Om medel att förbättra folkhälsan uttalade sig presidenten vid 12:e nordiska kongressen för invärtes medicin, professor Israel Holmgren, i sitt hälsningstal vid kongressens öppnande i Stockholm sistlidna år.

Han yttrade därvid följande:

»Medicinens uppgift är icke blott att bota. Det är en viktig uppgift, och den fyller vardagens id för oss, men det är ej medicinens högsta uppgift. En högre uppgift är att förebygga. Detta kan medicinen göra på flera sätt, den kan förbättra de yttre omständigheterna för människorna, såsom också de övriga naturvetenskaperna göra, men medicinen kan också gå andra vägar, som ingen annan vetenskap kan gå. Den kan förebygga genom att *förbättra människokroppens egen beskaffenhet*, genom att skapa förutsättningar för att släktet, rasen, skall utveckla sig kraftigare, bättre, fullkomligare i alla avseenden, också och framför allt i fråga om hjärnans beskaffenhet, således själslivet, intelligensen och moralen. Detta är medicinens verkligt högsta syftning.»

Medicinen kan förebygga genom att förbättra.

Med dessa ord har professor Holmgren fäst den allmänna uppmärksamheten på ett problem, som, synes det oss, berör icke endast den medicinska vetenskapen och dess utövare utan i lika hög grad samhället och folket, nämligen frågan om förbättrande — aktiva — åtgärder för folkhälsan. Med de sista av de citerade orden påpekar han räckvidden av sådana åtgärder. De avse ej *endast* människokroppen, de syfta även på själslivet, intelligensen och moralen.

Man måste antaga, att professor Holmgrens uttalande angiver vetenskapsmannens övertygelse, att ett rationellt arbete på förebyggandet av sjukdom genom att förbättra människokroppen är för den enskildes lycka och för samhällets ekonomi av verklig betydelse. Det utgör då vetenskapens bekräftelse på många lekmäns antagande, att hälsovårdens tyngdpunkt bör vara förlagd till dess förebyggande och förbättrande del.

Så är nu icke fallet.

Enligt en preliminär beräkning beviljade våra landsting och tre större städer enbart under ett år (1923) ej mindre än tillsammans 48 millioner till sjukvård. Det finnes ingen anledning antaga, att utgifterna ett annat år skulle vara mindre. Läger man härtill de millioner, som årligen doneras till samma

ändamål, kommer man upp till en summa av över 50 millioner kr. per år för våra sjuka.

Man får emellertid ej underskatta, vad som i övrigt göres för folkhälsans höjande. Lagstiftningsåtgärder sådana som lag om arbetstidens begränsning; om arbetslokalers beskaffenhet; mot minderårigas användning i visst arbete; om åtgärder till förhindrande av smittas spridning och för åstadkommande av folknykterhet, provinsialläkarnas, hälsovårdsnämndernas, yrkesinspektörernas m. fl. arbete hava säkerligen haft en mycket stor betydelse för vår hälsovård. Värdet av allt detta låter sig visserligen icke uppskattas i penningar och kan således ej direkt jämföras med de 50 millionerna. Man torde dock utan risk att bliva jävad kunna våga påståendet, att hälsovården i vårt land för närvarande får sin karaktär av botandet av sjuka, ej av förebyggandet av sjukdom. Dess resultat kan ej sägas vara tillfredsställande.

Ett överslag av siffrorna från 1922 års inskrivningar till hären giver vid handen, att omkring 20 % av de värnpliktiga vid själva inskrivningen eller senare befriats från värnpliktens fullgörande på grund av hälsoskäl. Undersökningar av våra skolbarns kroppsbeskaffenhet giva samma nedslående resultat.

Det ligger säkerligen ingen överdrift i tanken, att en stegrad hygien skulle i framtiden inbespara något eller några tiotal av sjukvårdens millioner. I och för sig spelar denna direkta besparing en stor roll, större roll spelar dock den indirekta besparing, som vinnes genom individernas minskade sjuklighet, deras ökade arbetsförmåga och lyckomöjligheter.

Ett sådant resultat förutsätter dock en omläggning, som förflyttar tyngdpunkten utanför det man nu avser med hälsovård.

Denna gives nu en så gott som helt och hållet negativ betydelse. Kungl. Maj:ts nådiga instruktion av år 1911 ålägger provinsialläkare bl. a. att »vinnlägga sig om att utröna de orsaker, som nedsätta befolkningens livskraft och söka motarbeta för hälsan skadliga vanor och fördomar», men talar ej ett ord om, att han bör intressera sig för de faktorer, som kunna verka förbättrande på folkets livskraft och på införandet av hälsostärkande vanor och bruk bland befolkningen. Att ordalydelsen blivit den anförda, beror ju helt och hållet på den instruktionen genomgående uppfattning, som ständigt sammankopplar orden hälso och sjuk till uttrycket hälso- och sjukvård, därigenom givande hälsovården karaktären av något helt och hållet yttre, av myndigheter och medmänniskor åstadkommet, och bortseende från det egna arbetet att genom aktiva åtgärder till kroppens förbättrande förebygga sjukdom. På samma sätt är det överallt. De aktiva åtgärderna underskattas eller glömmas. Det är dock de, som äro huvudsaken. Aktiva åtgärder, framför allt ett utbrett bruk av rationella kroppsövningar och en noggrann hygien äro, så vitt vi kunna se, de enda medel, som göra det möjligt att tillgodogöra sig den medicinska vetenskapens förmåga att förhindra sjukdom genom att förbättra människokroppen.

Frågan är nu, vilka åtgärder bör staten vidtaga för att möjliggöra dessa medels tillgodogörande?

Hittills har man, bortsett från bestämmelserna om obligatoriska kroppsövningar i skolorna och under värnpliktstjänstgöringen, helt och hållet förlitat sig på det enskilda initiativet och på frivilligheten. *Den frivilliga rörelse, som representeras av gymnastiken och den moderna idrotten, i förening det förnämsta medel till folkhälsans höjande som finnes, har just sin egenskap av enskilt initiativ att tacka för den friskhet och expansionskraft, som på endast ett par årtionden gjort den till en av de mest uppmärksammade kulturella rörelserna i vår tid.* Den frivilliga vägen har tydligen här varit den rätta och torde fortfarande vara den rätta i alla hänseenden, som beröra egna aktiva åtgärder, ty utan frivillighet och den entusiasm, som blott denna kan medföra, får man aldrig fram de personliga ansträngningar, som äro nödvändiga för att nå verkliga resultat.

I samma ögonblick, som man vid hithörande åtgärder fäster sådan betydelse, att man betraktar dem som de enda medel, vi hava att tillgå för att effektivt höja folkhälsan, medel, som skola göra det möjligt att i en framtid inbespara millioner å sjukvården, har man emellertid lyft upp frågan å ett plan högre än som kan nås enbart med hjälp av den enskilda ekonomien och det enskilda intresset. Då förutsätter man ett statens understödjande av sådana dimensioner, att det ej kan givas utan väsentligen intimare samband med de åsyftade rörelserna än det staten nu har.

En granskning av den frivilliga gymnastiken och idrottens utveckling och utvecklingsmöjligheter synes bevisa detta.

Det lider intet tvivel om, att även den mest omdebatterade delen av denna rörelse, den moderna idrotten, för närvarande i stort sett arbetar i rätt riktning. De avarter och överdrifter, för vilka den nu, kanske delvis med rätta, beskylls, komma att arbetas bort. Skillnaden i uppfattning om kroppens vård hos det uppväxande släktet nu och för 30 år sedan talar sitt eget språk till förmån för idrotten som uppfostrande faktor och ingiver förhoppning om gott resultat i framtiden.

Detta resultat kan dock komma att låta vänta på sig, och vi hava ej tid att vänta. Överallt ute i världen inser man kroppsövningarnas enorma betydelse, överallt sjuder det av intresse för att tillgodogöra sig dem som ett medel mot industrialismens och det ensidiga arbetets skadliga verkningar. Frågan poekar på sin lösning snabbare än nuvarande metoder för dess framförande kunna åstadkomma.

Det låter sig dock ej förnekas, att idrotten företer vissa yttringar, inför vilka såväl den tänkande allmänheten som till synes även statsmakterna stå tvekan. Berättigad, eller i enstaka fall möjligen oberättigad, är denna tvekan högst beklaglig, ty den verkar hämmande även på områden, där ingen tvekan borde finnas. En i många hänseenden sund rörelse kommer härigenom att lida

under en depression, som statens kontrollerande och reglerande inflytande skulle kunna häva.

Våra barn ägna sig redan nu med iver åt kroppsövningar, framtidens barn komma att göra det än ivrigare. Graden av nytta eller i enstaka fall av skada undandraget sig i allmänhet föräldrarnas bedömande. Pekar icke också denna omständighet på att staten har vissa förpliktelser att skaffa sig intimare kontakt med en det allmänna livet så nära berörande fråga, som den frivilliga gymnastiken och idrotten representera.

Det kraftigaste skälet för det här påyrkade intimare sambandet mellan staten och det frivilliga representeras dock ej av behovet av ett reglerande inflytande på den frivilliga rörelsen. Det ligger i nödvändigheten av att i statsförvaltningen på något sätt få in ett konstant intresse för hithörande frågor.

Skola gymnastiken och idrotten komma till sin fulla rätt som hälsobefordrande faktorer, måste vetenskap, organisation och praktik samarbeta, det obligatoriska och det frivilliga bringas i en samklang, som endast ett statsingripande av ett eller annat slag kan åstadkomma.

Kroppsövningar äro emellertid ej allt, en utbredd omsorg om den allmänna hygienien är ett nödvändigt komplement till desamma.

Just i dessa dagar har den allmänna hygienien varit föremål för åtskillig diskussion i tidningspressen. En avliden läkare har i sina testamentariska bestämmelser gått skarpt till rätta med densamma. Med anledning härav har en hel del framstående läkare intervjuledes yttrat sina åsikter, som i stort sett gå ut på att hygienien går framåt, att det är rätt bra som det är och att vi i varje fall i personhygieniskt avseende stå framför våra grannfolk. Dessa uttalanden äro säkerligen riktiga och i viss mån glädjande, men de beröra ej problemets kärnpunkt. Här är ej fråga om att jämföra med grannars bristfälliga förhållanden eller slå sig till ro med den tillfredsställande tanken, att allting nu är så mycket bättre än förr i tiden. Man måste sätta målet högre, man måste tillse att svenska folket *snarast möjligt* höjes så högt i hälsöhanseende, som det överhuvudtaget är möjligt. Ingen torde kunna påstå, att nuvarande åtgärder förslå härtill.

Det är ett faktum, att stora delar av vårt folk bliva klena, sjukliga, ja gå under endast därför, att de sakna kännedom om eller äro för slöa att tillämpa den personliga hygieniens och bostadshygieniens enklaste lagar. De som i egenkap av dispensärer eller på annat sätt komma befolkningen in på livet, vittna härom på ett sätt, som ej lämnar rum för missförstånd. Dispensärsköterskorna berätta om de många fall, då de personligen röjt upp hela hem, givit föreskrifter och förmaningar till synes utan resultat, ty efter endast någon vecka har hemmet varit lika förfallet som förr, sannolikheten för sjukdomens spridning lika stor. Lärare och lärarinnor kunna berätta om huru de på vissa orter riskerat sin ställning genom mera ingående försök att uppfostra barnen till förbättrad hygien.

Vi våga påstå, att även dispensärernas så erkännansvärda arbete hör till vad vi betecknat som negativ hälsovård. Det är dispensärerna själva som få arbeta, under det att folkets egna åtgärder utebliva eller dröja. Detta beror tydligen ej på det sätt, på vilket verksamheten är ordnad, ty dennas huvuduppgift måste avse bestående resultat, som ej kan nås utan befolkningens aktiva medverkan. Det måste bero på att deras verksamhet saknar verkligt stöd i opinionen, att medvetandet om den allmänna hygienens betydelse ej trängt igenom.

Detta kan ej åstadkommas utan genom en betydligt utvidgad upplysningsverksamhet.

Vi hava i vårt land ej så stor tilltro till dennas verkan som man har t. ex. i Nordamerikas Förenta Stater. Det kan ej heller komma i fråga att efterlikna det storartade, men enbart för amerikanska förhållanden avpassade arbete, som med bl. a. upplysningsverksamheten på hygienens område som medel strävar att höja den amerikanska rasen. Vi få dock ej underskatta betydelsen av upplysningsverksamhet. Vad har hela vår nykterhetsrörelse varit om ej just detta. Ingen försöker dock förneka dess betydelse och dess framgång. Och dock har denna rörelse rört sig på ett område, där meningarna om sakens rent teoretiska sida varit delade och haft att kämpa icke blott mot okunnighet, fördomar och lättja utan även mot njutningslystnad och lättsinne. Här se vi åter ett exempel på, vad som kan åstadkommas, då den genom det enskilda initiativet och frivilligheten alstrade entusiasmen fått grepp om folksjälén.

Vad skulle då ej kunna vinnas genom en frivillig rörelse, som, stödd på en enhetlig läkaropinion, understödd av stat och kommun och i samarbete med skolor och övriga statliga institutioner inriktade sig på att höja hela vårt folk genom att vänja det vid hygien.

Det räcker dock ej med frivilligheten. Det gäller här som i fråga om kroppsövningarna, att staten måste ingripa för att åstadkomma det samgående av vetenskap och organisation, tvång och frivillighet, som är villkoret för rörelsens framgång. I detta fall tillkommer som en statens uppgift att samla de olika frivilliga rörelser, som redan arbeta på området och att taga de initiativ, som möjligen kunna påfordras för att få fram nya.

Hygien och kroppsövningar höra intimt tillsammans. De åsyfta samma resultat, människosläktets förbättrande. Det är i stort sett samma personer som intressera sig för att arbeta för detsamma.

Vägarna äro dock så olika, att det är fara värt, att de ej sammanlöpa eller ens löpa jämsides.

En väg leder genom ecklesiastikdepartementet, skolöverstyrelsen, folkskol- och folkskolgymnastikinspektörer, lärarna.

En andra genom socialdepartementet, medicinalstyrelsen, förste provinsialläkaren, dispensärerna.

En tredje genom ecklesiastikdepartementet, den frivilliga gymnastik- och idrottsrörelsen samt dess föreningar.

En fjärde genom socialdepartementet och yrkesinspektionerna.

En femte genom pensionsstyrelsen och dess organ o. s. v.

Skulle det ej vara ett statsintresse av betydande mått att få allt, som hör ihop med frågan om förebyggandet av sjukdom genom att förbättra människokroppen, sammanfört på ett ställe, där lämpliga personer kunna sätta in alla sina krafter för detta stora mål. Endast härigenom kan man lyfta hela denna fråga från dess nuvarande läge, som karakteriseras av splittrade försök att med olika medel främja folkhälsan, till ett samlat, organiserat, hela folkets intresse upptagande arbete att med alla medel höja densamma så högt, som i mänsklig förmåga står. Detta är vårt förslags huvudtanke. Ett exempel på huru man skulle kunna genom en organisatorisk omläggning effektivare än hittills tillgodose kraven på fysisk fostran erbjuder frågan om gymnastikens ställning till skolan. Med hänsyn till de fordringar, som i andra hänseenden ställas å skoldistriktet, har den praxis utvecklats sig, att kommunerna ej kunna åläggas att vare sig skaffa lokaler eller materiel för skolans gymnastikundervisning. De inspektörer, som hava överinseendet över denna del av undervisningen, synas också hava uppfattat sin uppgift såsom huvudsakligen rådgivande. Att de sakna laglig befogenhet att genomdriva än så önskvärda och blygsamma krav i fråga om skolungdomens fysiska fostran, torde vara uppenbart. Det vore ej heller lämpligt, om ett skoldistrikt skulle kunna lagligen tvingas vidtaga åtgärder i detta syfte. Denna verksamhet måste vila på frivillig grund. Ifrågasättas kan, om ej statsbidrag borde kunna utgå till sådana kommuner, som vore villiga att vidtaga uppoffringar av ekonomisk art såväl för ordnandet av rationell gymnastikundervisning som även för andra anstalter för kroppskulturens och den sunda idrottens befrämjande. I detta sammanhang kunde även övervägas, i vad mån andra för folkhälsan gagneliga åtgärder, t. ex. uppförande av badstugor på landsbygden, upplysningsverksamhet i hygieniska ämnen o. d. må dels kunna i lämplig form komma i åtnjutande av statlig och kommunal hjälp, dels ock kunna lämpligen sammanföras till större enhetlighet genom ett statligt organ. Dessutom kunde övervägas de folkhygieniska intressenas samlande i bygden hos t. ex. en hälsovårdsnämnd med vida större och mera positiva uppgifter, än vad som nu tilldelats dessa kommunala organ. Man skulle t. ex. kunna tänka sig, att hos ett dylikt kommunalt organ samlades uppgifter att — under förutsättning av bidrag från kommunerna — ordna med lokaler för skolungdomens gymnastik, lek och idrottsplaner samt alla andra folkhygieniska åtgärder i fråga om kroppsvård, för vilka förståelse i bygden kan påräknas.

En sådan samling till ett organ av mot samma mål syftande intressen har riksdagen för ett par år sedan åstadkommit genom lagen om samhällets barnavård.

Ovan antydda statliga organ måste dock i förhållande till existerande eller kommande frivilliga rörelser få en huvudsakligen stödjande och kontrollerande karaktär, ty man får ej bortse från den fara, som ligger däri, att den frivilliga

rörelsen i annat fall kan bliva mer eller mindre byråkratiserad och mista något av sin friskhet.

Huru den centrala verksamheten även på annat sätt kan ordnas, visar oss Tjeckoslovakien. Här har man vid sidan av sundhetsdepartementet organiserat ett *biträdande råd* bestående av representanter för sundhets-, försvars-, undervisnings-, social- m. fl. ministerier, representanter för universitetens medicinska och filosofiska fakulteter och för vissa pedagogiska anstalter samt för idrottsföreningarna.

I Finland har man en liknande de frivilliga idrottsintressena samlande och understödjande institution.

Själva hava vi i folkbiblioteksrörelsen exempel på statens förmåga att reglera och understödja utan att binda.

Även andra utvägar torde kunna finnas, som med säkerhet och i förhållande till vinsten ringa kostnad föra till målet: ett effektivare arbete för folkhälsans höjande.

På grund av vad ovan anförts hemställes,

att riksdagen ville hos Kungl. Maj:t anhålla om en allsidig utredning om dels huru de olika strävandena för kroppskultur och stegrad hygien må kunna erhålla ett gemensamt kommunalt organ, som med bidrag av stat och kommun leder det folkhygieniska arbetet, dels ock huruvida statens hjälp och medverkan till detta arbete bör sammanföras till ett särskilt organ samt att för riksdagen framlägges det förslag, vartill denna utredning må kunna föranleda.

Stockholm den 30 januari 1926.

Harald Hallén.

Sv. Bengtsson
i Norup.

Josef Weijne.

I motionens syfte instämma:

Ruben Wagnsson.

Ernst Göranson.